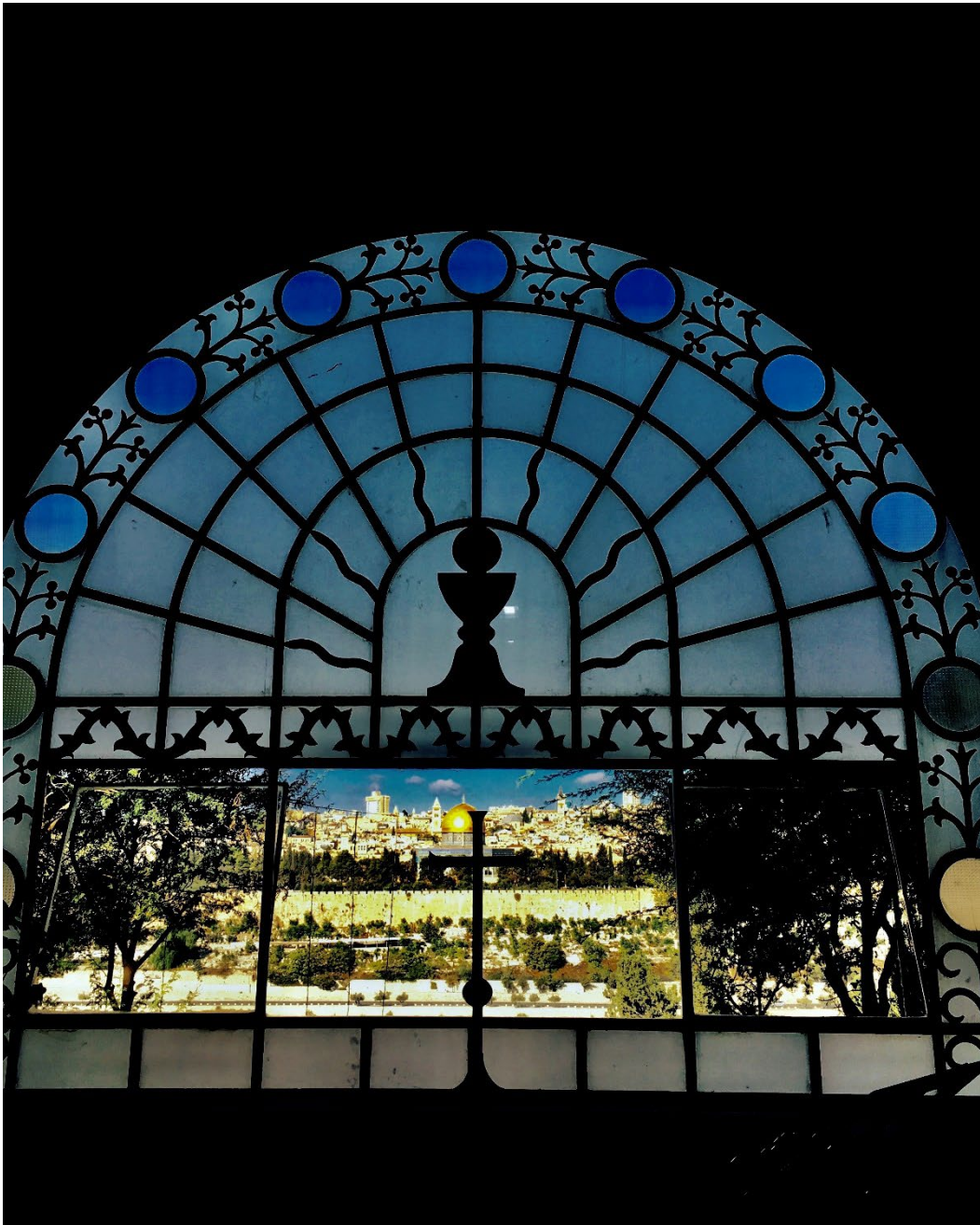

SVENSK PRÄST I JERUSALEM

Utredning angående SKUT:s åtagande för prästtjänsten vid Svenska teologiska institutet i Jerusalem
av Jan-Olof Johansson september 2022

INLEDNING

Uppdraget

Avdelningschefen Richard Jönsson kontaktade undertecknad på våren 2020 och förhörde sig om jag kunde göra en utredning angående SKUT:s åtagande för prästtjänsten vid Svenska teologiska institutet (STI) i Jerusalem. Utredningen skulle inte gälla prästtjänstens utformning och innehåll utan enbart skälen för SKUT:s åtaganden för den. Därmed skulle inte heller den församlingsverksamhet som finns på STI utredas. Uppdraget skulle omfatta ca en månads arbete inklusive besök i Jerusalem.

Uppdraget överlämnades till mig i samband med att pandemin bröt ut och det besök i Jerusalem som skulle göras för att genomföra intervjuer och samtal kunde inte ske förrän våren 2022.

I kontakt med Richard Jönsson kom vi då överens om att utredningen med eventuellt förslag skulle avlämnas under september 2022.

Utredaren

Att uppdraget gick till undertecknad sas bero på det engagemang jag haft och har i Jerusalem och Betlehem vilket går tillbaka till 1973. Jag var då stipendiat på STI under vårterminen (då ägdes och drevs institutet av Riksorganisationen Kyrkan och Judendomen (RKJ)). Efter vårterminens slut ombads jag stanna kvar över sommaren under direktorns vistelse i Sverige och ta ansvar för institutet och den rumsuthyrning som institutet var öppet för under sommaren.

Därefter har jag besökt Jerusalem varje år, utom 2021. Sedan 35 år har jag varit engagerad i Svenska Jerusalemsföreningens verksamhet i Betlehem och dess styrelsearbete, de senaste tolv åren som ordförande. Jag har under alla dessa år följt verksamheten på STI och vid ett flertal tillfällen bott där. Av självklara skäl har jag därmed också flera personliga kontakter i Jerusalem med omnejd.

Tidigare utredning

STI har under de senaste åren varit föremål för ett flertal utredningar och därpå olika beslut som format institutet till vad det är idag.

För denna utredning är det dock i huvudsak en utredning som är relevant och det är den utredning som Michal Kjörling gjorde 2015 och som ledde fram till att prästtjänsten så småningom inrättades. (*Svenska kyrkan i utlandet och dess närvaro i Israel. Michael Kjörling april 2015.*) Jag kommer att anknyta till den men inte redogöra för den närmare då den finns lätt tillgänglig för den intresserade och kan erhållas genom SKUT:s kansli i Uppsala.

I denna utredning finns också en god sammanfattande bakgrundsteckning av STI och dess verksamhet liksom av den församlingsverksamhet som där bedrivits och fortfarande finns i någon mån. Till detta senare återkommer jag längre fram i min skrivning.

UTREDNING

Upplägg och metod

Jag gör först en översiktlig beskrivning av STI i huvudsak av de delar som är relevanta för prästtjänsten. Dennas tillkomst och utformning nu beskriver jag också. Därefter redovisar jag mina överväganden och slutligen den slutsats jag drar för det uppdrag jag fått.

Jag har alltså haft tillgång till tidigare utredningar främst den ovan nämnda av Kjörling. Vidare så har jag besökt STI och intervjuat nuvarande tjänsteinnehavare, direktor och annan personal, deltagare i församlingsverksamheten, såväl nu aktiva som tidigare och dessutom tidigare tjänsteinnehavare och mina egna iakttagelser under åren av såväl prästens tjänst som församlingsverksamheten.

Beskrivning

Svenska teologiska institutet i Jerusalem

För den som vill sätta sig in i STI:s historia och verksamhet mer noggrant hänvisas bland annat till den skrift som tidigare direktorn Håkan Bengtsson skrivit, *Svenska teologiska institutet. En berättelse från Wien till Jerusalem, (2012)*.

Här är ändå på sin plats att ge en kortfattad beskrivning av STI. STI grundades 1947 av Svenska Israelsmissionen, sedermera Riksorganisationen Kyrkan och Judendomen. Några år senare kunde nuvarande fastighet på Profeternas gata 58 i Jerusalem hyras och sedan förvärvas, ett av Jerusalems vackraste hus som också har fått utmärkelse för detta, byggt 1882. Inom parentes, i denna utredning, men ordentligt understruket ska nämnas att detta är en ovärderlig skatt som numera ägs av Svenska kyrkan och som på allt sätt måste förvaltas och skötas på bästa sätt.

1950 godkände israeliska utbildningsdepartementet att STI skulle vara ett forsknings- och studieinstitut i Jerusalem. Vidare har STI en juridisk ställning som religiös organisation vilket har konsekvenser för beskattning i form av lättnader och att medarbetare på STI får ett A/3 visum, ofta kallat "Clergy Visa". Detta utfärdas efter prövning av israeliska inrikesministeriet. Denna ställning har betydelse för den profil som STI har och till den bidrar självklart prästtjänsten.

Då Svenska kyrkan övertagit institutet och dess verksamhet fastslogs i slutet på 1900-talet att STI skulle vara en plats där Svenska kyrkan

- utvecklas och fördjupas i frågan om kristnas möte med människor av annan tro, särskilt i mötet med judendomen;
- tillsammans med samarbetspartner från den världsvida kyrkan fördjupar sin ekumeniska och teologiska reflektion;
- söker kunskap om kristendomens historiska, religiösa och kulturella rötter;
- söker kunskap om religionernas roll i de politiska konflikterna i regionen.

I början av 2000-talet fattades beslut som innebar en ökad satsning på den akademiska verksamheten. Detta skedde genom samverkan med Lunds universitet och inrättandet av en professur. Idag fortsätter denna verksamhet under delvis andra former.

Församlingsverksamhet

Som framgår av en genomgång av STI:s verksamhet under årens lopp har någon församlingsverksamhet knappast nämnts. Någon sådan förekom inte heller vid STI de två första decennierna. STI var ett forsknings- och studieinstitut utan någon allmänt utåtriktad eller öppen verksamhet. Det var ett institut för de forskare och studenter som vistades där vid varje tillfälle.

Från 1970-talet har det dock regelbundet firats svensk gudstjänst i kapellet på STI och ibland har dop förrättats och konfirmation vid något tillfälle ägt rum. Från början var det prästvigda studeranden och forskare som skötte gudstjänstlivet och under perioder var det prästvigda direktorer.

Kapellet har också sedan denna tid använts av pilgrimsgrupper på besök i landet för andakt och mässa.

Det visade sig när STI öppnade upp för besökare, både bofasta och tillfälliga, att det fanns ett behov av församlingsverksamhet och en församlingsbildning kom till stånd genom svenskar då bosatta i Jerusalem och på Västbanken.

Någon svensk församling i Kyrkoordningens mening finns dock inte i Jerusalem. Det är klarlagt i den nämnda utredningen och det torde också var oemotsagt. Kriterierna för en utlandsförsamling är helt enkelt inte förhanden (KO 2 kap. 13 §). Den verksamhet som bedrivs för svenskar är det som i Kyrkoordningen kallas övrig utlandsverksamhet (KO 2 kap. 12 §).

Det finns stadgar för denna verksamhet vid STI men då det inte finns någon medlemsförteckning och därmed en röstlängd får dessa stadgar enligt min mening närmast betraktas som en slags arbetsordning för denna verksamhet. Någon juridisk bärkraft har den knappast. Antalet som deltar i verksamheten skiftar från tid till annan men är numera begränsat. Pandemin har verkat menligt på verksamheten då ingen församlingsverksamhet kunnat äga rum.

Idag är gruppen av svenskar i Jerusalem och Israel i ständig förändring. Det beror på att uppdragen både inom offentlig förvaltning som i privat i största utsträckning är tidsbegränsade, inte sällan till ganska korta perioder. Inom svenska företag utomlands är antalet svenskar allt mindre. IKEA i Israel t ex lär inte ha några svenskar anställda.

Det är prästen som står för kontinuiteten. Som någon uttryckte det: "I Sverige säger man att präster kommer och går men församlingen består. Här är det tvärtom om."

Centrum för församlingsverksamheten är det regelbundna gudstjänstfirandet och övrig verksamhet bedrivs beroende på de behov som uttrycks av de svenskar som kommer och deltar i verksamheten.

Som exempel på verksamhet kan nämnas samtalsgrupper. Det har bland annat uttalats att i denna miljö av både religiösa och politiska spänningar kan STI vara en plats där man både kan få kunskap och möjlighet att i öppenhet bearbeta den situation som man lever i.

En barnverksamhet har också under en tid fungerat och kommit till på initiativ av enskilda personer och präst.

Även om det i Kyrkoordningens mening inte finns en svensk församling i Jerusalem så går det som är församlingsverksamhet vid STI under benämningen Svenska församlingen.

Det betonas från STI att det är viktigt lokalt i Jerusalem att benämningen är Svenska församlingen/kyrkan. Detta gäller ekumeniskt och även i relation till staten Israel.

Prästtjänsten

En heltids prästtjänst har bara funnits de senaste åren. Tidigare har direktor om denne varit prästvigd utfört den prästerliga tjänsten och under andra perioder av präster som studerat vid STI kortare eller längre tid.

Som en följd av Kjörulings utredning (2015) infördes ett slags volontärsystem för att sörja för den prästerliga bemanningen. Det innebar att präster kom till Jerusalem och tjänstgjorde i tre månader, den tid som ett vanligt turistvisum gäller.

Kjöruling hade dock som det mest lämpliga föreslagit inrättandet av en heltids prästtjänst. Detta gjordes 2017 och den har haft två tjänsteinnehavare sedan dess, först Johan Engvall och sedan 2020 Karin Engblom

Prästens uppgifter är till största delen direkt knutna till STI:s verksamhet, dvs som kaplan för studentgrupper, forskare och andra som befinner sig där i kursverksamhet eller med egna uppdrag. Prästen är också en teologisk resurs i kursverksamheten. Vidare är prästen Svenska kyrkans representant i ekumeniska sammanhang i Jerusalem samt ska finnas till som präst för de svenskar som bor i Jerusalem med omnejd och som knyter an till kyrkan. (De flesta svenskar som bor i Jerusalem och Israel torde vara judiska trosbekännare. Detta har också framförts från den svenska ambassaden i Tel Aviv.)

Arbetsledare för prästen är STI:s direktor och prästen ingår i STI:s personalgrupp. Anställningen har skett av den internationella avdelningen av Kyrkokansliet och den internationelle chefen har utfärdat anställningsbevis. Nämnas kan här att det dock är oklart vilken biskop och vilket domkapitel som utövar tillsyn.

Idag är STI en enhet i Avdelningen för kyrkoliv där också avdelningarna för ekumenik respektive forskning finns. Prästen får därmed en naturlig anknytning till enheten för ekumenik.

Även om innehavarna inte upplevt att SKUT ställt några specifika krav på dem kan en delfinansiering skapa motsättningar och innebära problem både för tjänsteinnehavare och verksamhet. Att tjäna två herrar är som bekant enligt tidig utsago i vår historia ingen lämplig för att inte säga möjlig väg.

SKUT

Kontakten mellan SKUT och STI har varit ringa. Prästen skickar en verksamhetsrapport årligen till SKUT och deltar i vissa samlingar för SKUT-präster men då det inte finns någon egentlig utlandsförsamling är en närmare relation till SKUT inte nödvändig.

Inställningen som jag mött på STI är att finansieringen är en intern angelägenhet och budgetfråga för kyrkokansliet.

ÖVERVÄGANDEN

Prästtjänsten vid STI fyller ett behov i första hand som kaplan, dvs ansvarar för upprätthållandet av ett regelbundet gudstjänst- och andaktsliv samt själavård och som teologisk resurs vid STI och för Svenska kyrkan i Jerusalem. Prästen tar också emot grupper på besök i landet som turister och pilgrimer vilket är en omvittnad god sak. Dessa besök skapar kunskap om engagemang för STI.

För STI:s ställning som religiös organisation registrerad i Israel krävs en präst som är direkt knuten till institutet. Om det inte skulle förekomma religiös verksamhet vid STI skulle det enbart vara ett forsknings- och studieinstitut och dess juridiska ställning äventyras.

Någon svensk församling i Kyrkoordningens mening finns inte i Jerusalem och i Israel utan församlingsverksamheten är beroende av om den efterfrågas från tid till annan och förutsätter ett ansvarstagande av prästen. Det är dock självklart att prästen upprätthåller ett regelbundet gudstjänstfirande. Församlingsverksamheten formas utifrån de behov som finns på STI och bland de svenskar som från tid till annan finns i Jerusalem med omnejd.

Det har gjorts jämförelse med hur en stiftsgård fungerar i Sverige. Där finns ett regelbundet gudstjänstliv medan "församlingen" skiftar ständigt. Det kan dock finnas personer som har en speciell relation till stiftsgården och deltar i gudstjänstlivet mer eller mindre regelbundet.

"Församlingsverksamheten" vid en stiftsgård är inte formellt organiserad utan upprätthålls av prästen och är en naturlig del i stiftsgårdens verksamhet. Den står inte heller under domkapitels tillsyn vilket självklart prästen som ansvarar för verksamheten gör. Därför är det nödvändigt enligt vår kyrkas ordning att det är klarlagt vilket domkapitel som utövar tillsynen över prästen på STI.

Relationen till SKUT kan upprätthållas av prästen i den utsträckning som är önskvärt utan någon formell bindning.

SLUTSATS

Mot bakgrund av den beskrivning som jag här gjort utifrån det som varit och som nu är drar jag slutsatsen att prästtjänsten vid STI bör vara en hel och odelad tjänst inlemmad i STI:s personalorganisation med direktor som arbetsledare. Detta innebär tydlighet både för prästen själv och STI. Ärkebiskopen och Uppsala domkapitel bör vara de som utövar tillsynen.

Det är självklart att det finns ett regelbundet gudstjänstliv på STI som ett Svenska kyrkans institut vilket också krävs i landet för ställningen som religiös organisation och att detta är öppet för alla enligt vår kyrkas ordning, både bofasta svenskar och andra och tillfälliga besökare.

Hur församlingsverksamheten skall organiseras ingår inte i mitt uppdrag men en synpunkt jag lämnar är att det knappast finns behov av någon form av organisation utan att tillfälliga arbetsgrupper kan formos utifrån de behov som visar sig efterhand. Ansvar för och kontinuitet i denna verksamhet upprätthålls av prästen tillsammans med STI:s direktor och personal.

Som jag ser det finns det inga skäl till att SKUT ska delfinansiera prästtjänsten vid STI. Det har hittills inte inneburit några nämnvärda problem men för tydligheten av tjänsten av de skäl som redovisats tidigare menar jag att tjänsten bör finansieras på samma sätt som övriga tjänster vid STI, det vill säga genom Kyrkokansliet och därmed ytterst av Kyrkostyrelsen.

Enligt uppdrag i september 2022

Jan-Olof Johansson

Biskop emeritus, Växjö